

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนในชุมชนบ้านหนองไฮ อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม ตามหลักภาวนา 4

**Quality of Life Development of Youth in ban Nong hai
Community, wapi Pathum District, Mahasarakham Province
in Accordance With four Bhāvanā Dhammas**

พระสมพร จนทสิโล (ท่าศิลา) พระโสภณพัฒนบัณฑิต,
โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และพระมหาสำรอง สณญูโต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

**Phra Sompron Chandasilo (Thasrila) Phra Sophonphattanabundit,
Sowit Bamrungphak, and Phramaha Samrong Saññato**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิตของเยาวชนชุมชนบ้านหนองไฮ ตำบลหนองไฮ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ เยาวชนชุมชนบ้านหนองไฮ ตำบลหนองไฮ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม ตามแนวทางหลักภาวนา 4 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรเป้าหมาย จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัย แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาคุณภาพชีวิตของเยาวชนบ้านหนองไฮประกอบด้วย 1) มีการแสดงออกที่ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน 2) ไม่ประพฤติตามวินัย กฎ กติกาของโรงเรียนและชุมชน 3) มีจิตใจไม่สงบ จิตเปราะบาง โกรธง่าย และ 4) ขาดการรู้เท่าทันสิ่งที่มากระทบอายตนะของเยาวชน

หลักภาวนา 4 ได้แก่ 1) กายภาวนา คือ การพัฒนาการแสดงออกทางกายให้มีความสุขรอบคอบ (2) สีลภาวนา คือ การพัฒนาการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่าง

วันที่รับบทความ: 21 มีนาคม 2563; วันแก้ไขบทความ 30 พฤษภาคม 2563; วันตอบรับบทความ: 3 มิถุนายน 2563

Received: March 21, 2020; Revised: May 30, 2020; Accepted: June 3, 2020

ฉานฉลาด และมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม (3) จิตภาวนา คือการพัฒนาให้เข้มแข็ง ไม่ขุ่นมัว มีคุณธรรม มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ (4) ปัญญาภาวนา คือ การรับรู้และเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และรู้เท่าทันสภาวะ ความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิต

เมื่อนำหลักภาวนา 4 ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนบ้านหนองไฮแล้ว ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของเยาวชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 4 ด้าน คือ ด้านกาย คือเยาวชนมีแสดงออกทางกายที่มีความสุขุม มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระสงฆ์ ครู อาจารย์ และผู้ใหญ่ ในชุมชน, ด้านศีล คือ เยาวชนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ ประพฤติตามวินัย กฎกติกา และ ข้อบังคับของโรงเรียนและชุมชน, ด้านจิตใจ คือ เยาวชนมีจิตใจเข้มแข็ง รู้จักควบคุมระงับ อารมณ์ตนเอง มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่นและทำกิจกรรมดีงามในชุมชน และด้านปัญญา คือ เยาวชนมีความรู้คู่คุณธรรมและรู้เท่าทันสิ่งที่ย่อมจิตใจให้ขุ่นมัว และมีจิตใจใฝ่ศึกษาเรียนรู้อยู่เสมอ

คำสำคัญ: การพัฒนา; คุณภาพชีวิต; เยาวชนในชุมชนบ้านหนองไฮ

Abstracts

The aims of this research were: 1) to study problems of the quality of life of the youth in Ban Nong Hai community, Nong Hai Sub-district, Wapi Pathum District, Mahasarakham Province; 2) to study the principles of Four Bhāvanā Dhammas (Development) in Buddhism and 3) to study the development of the quality of life of the youth according to Four Bhāvanā Dhammas. This study was conducted by employing a qualitative research methodology to collect the data from 15 target population. The research instruments are in-depth interviews and focus group discussions. The gathered data were presented by using a descriptive analysis method.

The research results revealed that the problems of quality of life of the Nong Hai Community youth consist of 1) showing unassuming expression, 2) not behaving in accordance with the discipline and rules of the school and community, 3) feeling mentally ill, fragile, easily angry, and 4) lacking knowledge to deal with things that come to contact their Āyatana (Sensual Doors).

The principles of Four Bhāvanā Dhammas includes 1) Kāya-bhāvanā (Physical Development) which is the development of physical expression to be cautious, 2) Sīla-bhāvanā (Moral Development) that is the development of intelligent relationships with the outside world and has a relationship that is

complementary to the natural and social environment, 3) Citta-bhāvanā (Emotional Development) which is to develop strength, not to be frightened, be moral and have faith and generosity and 4) Paññā-bhāvanā (Intellectual Development) that is to recognize and understand things according to reality and being aware of the changing conditions of the world and life.

After applying Four Bhāvanā Dhammas to improve the quality of life of the Nong Hai Community youth, the quality of life of the youth has improved in 4 aspects: physical aspect, youths have physical expressions with discretion, humility to the monks, teachers and adults in the community; precept aspect, the youth are responsible for their duties, behave in accordance with the discipline, rules and regulations of the school and community; mental aspect, youth have strong minds and know how to control your emotions, have volunteer spirit to help others and do good activities in the community; wisdom aspect, youth have knowledge of morality to keep up with things that make the mind bad and always have a passion for education.

Keywords : Quality of Life Development; of Youth; in Ban Nong Hai

บทนำ

เยาวชนเมื่ออยู่ในสังคม เป็นผู้ที่มีหลายบทบาทเกิดขึ้นพร้อมกัน การได้รับสถานภาพเป็นลูก เป็นอันดับแรก และมีสถานภาพต่าง ๆ ต่อมาโดยลำดับ เมื่อเข้าโรงเรียนจะเรียกว่าเป็น เยาวชน, นักศึกษา, นิสิต เป็นต้น เมื่อเติบโตขึ้นอีกระดับจะเรียกว่าเป็นพลเมือง เมื่อนับถือ พระพุทธศาสนาจะเรียกว่า พุทธศาสนิกชน เยาวชนจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคมในฐานะเป็นสมาชิก (พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), 2544: 57) เมื่อเติบโตขึ้น ใครจะมีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมมากขึ้นเช่นเดียวกัน ดังนั้นการที่เยาวชนจะประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เป็นเยาวชนที่ดีเป็นคนเก่ง จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองด้วยกันทั้งสิ้น ดังคำที่พระพุทธองค์ได้รับรองไว้ว่า บุคคลที่จะเจริญก้าวหน้าในระดับโลกียะสมบัตินี้ พึงตั้งอยู่ในความขยันหมั่นเพียร มีความระมัดระวังด้วยสติ ทำงานซื่อสัตย์ มีสะอาด ไม่คดโกง ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำการหรือ สั่งการ สำรวมตนเอง ใช้ชีวิตอยู่โดยธรรม มีคุณธรรมประจำตน และต้องไม่ประมาทในกิจทั้งปวง ในการทำงานทุกอย่างเขาย่อมได้รับยศเกียรติ อันเป็นวิสัยของโลกอย่างแน่นอน หลักในการพัฒนาตนในระดับนี้มุ่งให้บุคคลรู้จัก รับผิดชอบต่อตนเองเสียก่อนแล้วค่อยพัฒนาคนอื่น และสิ่งแวดล้อมภายหลัง เพราะมิฉะนั้น ถ้าไม่ฝึกฝนตนแล้ว ก็เป็นบัณฑิตไม่ได้ เป็นได้ก็แต่คนพาล คนทำลายสังคมให้พินาศเสียหาย เช่น พวกก่อการร้าย พวกโจรกรรมทรัพย์ชาวบ้าน

พวกก่ออาชญากรรมสร้างปัญหาให้แก่ประเทศชาติของเรา และอีกเหตุผลหนึ่งคนที่ไม่ฝึกฝนตน ชื่อว่าประมาทมัวเมาอยู่ในบาปอกุศลกรรม ย่อมได้รับทุกข์ซ้ำไปในการกระทำของตนนั้น เพราะเหตุว่าหากขาดการพัฒนาตนเองที่ดีแล้ว ย่อมประสบกับความทุกข์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หากความสุขในการดำเนินชีวิตได้ยากยิ่งจะมีก็ สุขชั่วครั้งชั่วคราวไม่ถาวรแต่ประการใด

ในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายเริ่มได้ตระหนักแล้วว่า การพัฒนาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มุ่งสร้างความเจริญด้านวัตถุโดยเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ได้ก่อให้เกิดปัญหามากมาย ทั้งแก่ชีวิตมนุษย์ไม่ว่าด้านสุขภาพร่างกาย หรือด้านจิตใจทั้งแก่สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนับเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จึงจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนากันใหม่ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 องค์การสหประชาชาติได้แนะนำให้ ดำเนินการพัฒนาแบบยั่งยืนโดยเน้นว่าจะต้องหันมาให้การพัฒนามนุษย์เป็นแกนกลางของการพัฒนาทุกอย่างโดยจะเห็นว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ของประเทศไทยเราใน ปัจจุบันก็ยึดหลักสำคัญข้อนี้ เช่นเดียวกับหลัก พระพุทธศาสนาก็ถือว่าการพัฒนามนุษย์เป็นแกนกลางทั้งนี้ พระพุทธศาสนาพัฒนามนุษย์และ สังคมอย่างสัมพันธ์ควบคู่กันไปและเป็นปัจจัยต่อกัน โดยคำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อมที่แปลง เปลี่ยนไปตามยุคสมัย (อินถา ศิริวรรณ, 2550: 100-101)

ปัญหาในการดำเนินชีวิตของเยาวชนในแต่ละวัน เยาวชนต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่วให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลง จึงจำเป็นต้องต่อสู้กับกิเลสตัณหาที่เกิดจากความไม่รู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสุขเวทนา และหลีกเลี่ยงทุกข์เวทนา พลังที่จะต่อสู้กับกิเลสตัณหาได้ คือ พลังสติและพลังปัญญา ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการฝึกหัดอบรมด้วยหลักธรรมอย่างเป็นขั้นเป็นตอนอย่างต่อเนื่อง และ สม่่าเสมอจนสามารถยกระดับจิตใจขึ้นสูงเหนือกว่ากิเลสตัณหาได้ จึงจะได้ขึ้นชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะสังเกตเห็นได้จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะเน้นถึงการยอมรับศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธองค์ทรงเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาชีวิตให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่ดี ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539: 19-165-528) หลักการพัฒนาชีวิตมนุษย์จะพัฒนาด้วยหลัก ภาวนา 4 ประการ ได้แก่ 1) กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย หมายถึง พัฒนาอินทรีย์ทั้งห้าได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายให้ มี อินทรีย์สังวรความสำรวมในอินทรีย์รู้จักระมัดระวังรักษาตนไม่ให้ก่อโทษทางกาย 2) ศีลภาวนา คือการพัฒนาด้านศีลความประพฤติเรียบร้อยที่ถึงามมีระเบียบวินัยมีกติกาทิศทางสังคมร่วมกันอย่างน้อยที่สุดในระดับชาวบ้านก็คือ

ศีลห้าข้อ เพื่อป้องกันความเดือดร้อนเสียหายแก่คนอื่น 3) จิตตะภาวนาคือการฝึกฝน อบรมจิตใจให้มีความมั่นคงเข้มแข็งมีความเจริญไพบูลย์ด้วยคุณธรรมทั้งปวงเช่นฝึกฝนตนให้มีความรัก ความเมตตาต่อสรรพสัตว์ 4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมตนเองจากการได้ศึกษาเล่าเรียน การรับฟังมามาก และการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น หลักภาวนาทั้ง 4 ในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ยึดโยงเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดำรงจำแนกไว้ว่า จะต้องมีความภาวนา 4 ด้าน (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, 2546: 12) คือ 1. พัฒนาด้านกาย เรียกว่า กายภาวนา 2. พัฒนาด้านศีล เรียกว่า ศีลภาวนา 3. พัฒนาด้านจิต เรียกว่า จิตภาวนา 4. พัฒนาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา

ดังนั้นเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเยาวชน ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาการพัฒนาตนเองโดยใช้หลักภาวนา 4 เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของสังคมไทย อันจะนำพาประโยชน์ไปสู่การปฏิบัติจริงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิต ของเยาวชนชุมชนบ้านหนองไฮ ตำบลหนองไฮ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ เยาวชนชุมชนบ้านหนองไฮ ตำบลหนองไฮ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม ตามแนวทางหลักภาวนา 4

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน ของชุมชนบ้านหนองไฮอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ตามหลักภาวนา 4 ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการพัฒนาตนเองของเยาวชน ดังนี้ การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) วิธีการวิจัยโดยการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง

2. กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มเยาวชนอายุระหว่าง 15 - 18 ปี จำนวน 35 คน ที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ คือ เยาวชนในชุมชนชุมชน บ้านหนองไฮ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก เยาวชนในชุมชน บ้านหนองไฮ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ชาย-หญิง จำนวน 35 คน

4. เครื่องมือในการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาตนเองตามหลักทฤษฎี 4 และกิจกรรมการพัฒนาตนเองตามหลักทฤษฎี 4 โดยมีรายละเอียดของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ ศึกษาการค้นคว้าพัฒนาเครื่องมือจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้จากการศึกษาสภาพของปัญหาจากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง ตัวแปรและปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดปัญหา

2. ร่างคำถามแบบสัมภาษณ์ โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์นำเสนอร่างเครื่องมือ เนื่องจากกลุ่มที่ศึกษาเป็นเยาวชน จึงเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมกับเยาวชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์

5. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ จำนวน 1 ฉบับ คือ แบบสัมภาษณ์วัดระดับการพัฒนาตนเองตามหลักทฤษฎี 4 ซึ่งมีวิธีการดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1) กำหนดจุดมุ่งหมายในการสร้างแบบสัมภาษณ์วัดระดับการพัฒนาตนเอง

2) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

3) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเองโดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จากนั้นกำหนดแผนการเขียนข้อความโดยศึกษาแนวคิดการพัฒนาตนเองจากแนวความคิด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จากตำรา วารสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

5) สร้างข้อความแบบสัมภาษณ์ ให้สอดคล้องกับคำนิยามศัพท์ที่เขียนไว้ ประกอบด้วยข้อความทางบวกและข้อความทางลบ ข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์การพัฒนาตนเอง จำนวน 10 ข้อ ให้สอดคล้องกับคำนิยามศัพท์ที่เขียนไว้

6) นำเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ที่ดำเนินการสร้างขึ้นเรียบร้อยแล้วไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาและให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้นของแบบสัมภาษณ์

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

1) ขอนหนังสือจากอธิการบดีหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

2) ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสัมภาษณ์แก่เยาวชนในกลุ่มตัวอย่าง

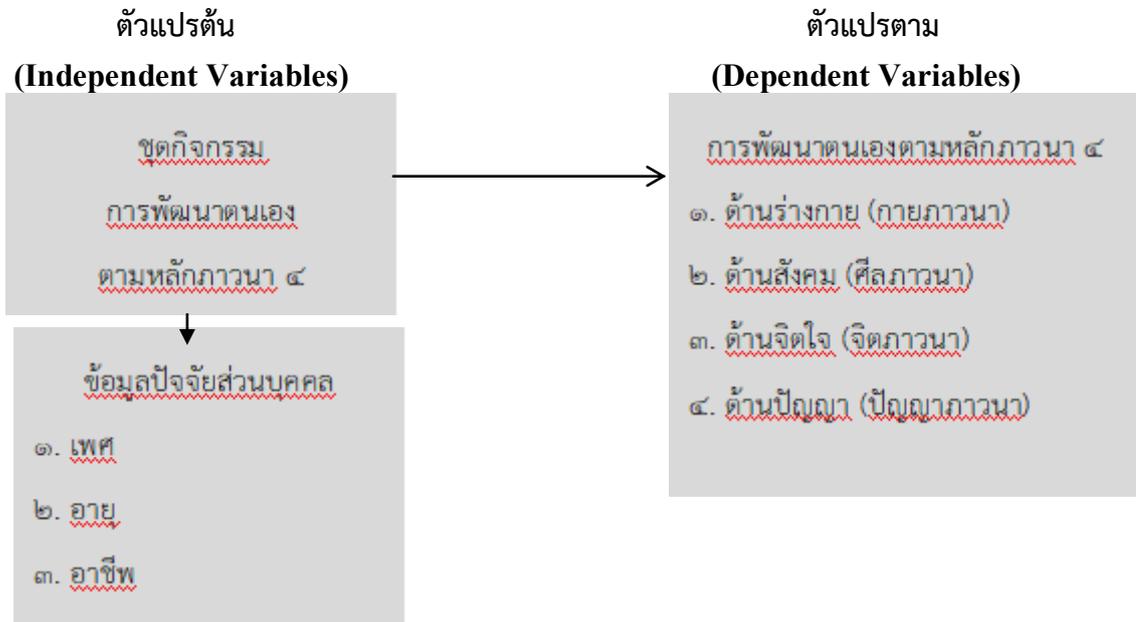
3) เมื่อผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามที่กำหนดไว้แล้ว ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองตามหลักภาวะ 4 โดยมีทั้งหมด 4 ด้าน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้วัดกลุ่มตัวอย่างก่อนทดลองและหลังการทดลอง

4) นำแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้าน ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาตนเองตามหลักภาวะ 4 โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

7. การวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับกระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกลักษณะนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกลักษณะนั้น มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร โดยกระบวนการและวิธีการวิเคราะห์ อันจะได้ดำเนินการกระบวนการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การวิเคราะห์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน ของชุมชนบ้านหนองไฮ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม ตามหลักภาวะ 4 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับความรู้ภาวะนา 4
ข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างมีพบว่าเยาวชน ชุมชนบ้านหนองไฮ ต.หนองไฮ อําเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ไม่มีหลักรู้จักหลักธรรมของภาวะนา 4 ส่วนที่รู้จักไม่สามารถอธิบายได้ว่าหลักธรรมภาวะนา 4 สามารถนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน
 2. การวิเคราะห์ระดับการพัฒนาตนเองตามหลักภาวะนา 4
เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาตนเองตามหลักภาวะนา 4 เยาวชนชุมชนบ้านหนองไฮ ตำบลหนองไฮ อําเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม พบว่าเยาวชนกลุ่มตัวอย่างก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาตนเองตามหลักภาวะนา 4 ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าการพัฒนาตนเองด้านสังคมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านปัญญาและการด้านจิตใจ น้อยที่สุดได้แก่ ด้านกายตามลำดับ
- ผลการวิเคราะห์หลังเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาตนเองตามหลักภาวะนา 4 พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีการพัฒนาขึ้นอย่างชัดเจนสามารถอธิบายและหาเหตุผลมารองรับตามหลักธรรมได้อย่างถูกต้องและจากการทดสอบยังพบว่านัยสำคัญที่ทำให้เยาวชน สามารถ

เรียนรู้หลักธรรมภาวนา 4 ได้ดียิ่งขึ้นคือทำให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการหาหลักการเหตุผล ปัญหาที่เยาวชนได้พบเห็นมา นำหลักธรรมภาวนา 4 มาแก้ไขและนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย การพัฒนาชีวิตเยาวชนในชุมชนบ้านหนองไฮ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ด้วยหลักภาวนา 4 เมื่อพิจารณา ผลการวิจัยเป็นรายด้าน สามารถมาอธิบายผลได้ดังนี้ 1) การพัฒนาตนเองด้านกาย (กายภาวนา) พบว่า การพัฒนาตนเองตามหลักภาวนา 4 ของกลุ่มตัวอย่างเยาวชน ชุมชนบ้านหนองไฮ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม หลังเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีความต้องการตามของปรกณ์ ปรียากร เสนอทฤษฎีความทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา โดยระบุว่า การเปลี่ยนแปลงทีละเล็ก ทีละน้อยโดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้นเติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจมีมากที่สุดมีฉะนั้นแล้วมนุษย์จะไม่สามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ เช่นความต้องการอาหาร ความหิว ความกระหาย ความต้องการอากาศหายใจ ความต้องการการขับถ่ายความต้องการทางเพศ ความต้องการความอบอุ่น ต้องการขจัดความเจ็บป่วย และต้องการรักษาความสมดุลของร่างกาย และสอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2553 : 28) อธิบายว่า กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย การพัฒนากายให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และยังรวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกอย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะไม่เพียงหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคม แต่ยังหมายถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ เช่น รู้จักการบริโภคปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย การใช้การบริโภคยา และรู้จักอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ ในทางที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต การมีความสัมพันธ์กับปัจจัย 4 อย่างถูกต้องนั้นหมายถึงการจัดสรรให้มีปัจจัย 4 เพียงพอที่จะเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ได้อย่างดีและใช้ปัจจัย 4 นั้นตามคุณค่าแท้ และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ละยังสอดคล้อง

กับงานวิจัยของ พิชญ์รัชต์ บุญช่วย ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการสร้าง ภาวนา 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา ผลการศึกษาพบว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการ ฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กัน จนถึงความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจากการสำรวมระวังกาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำ ของกิเลสและให้มีปกติไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต่อเมื่อ กาย วาจา ใจ สงบระงับจากอารมณ์ ภายนอกแล้วจึงเป็นฐานในการฝึกอบรมจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจ ของนิรณัน 5 จนจิตนิ่งสงบเป็นกลางอย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การทำงานแล้ว จึงสามารถใช้ ปัญญาพิจารณาสภาวะธรรมที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันขณะจนรู้เท่าทันสภาวะไตรลักษณ์ของสิ่ง ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอก ตามความเป็นจริงและรู้แจ้งในอริยสัจ 4 ทำให้สามารถละ กิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

2) การพัฒนาตนเองด้านสังคม (ศีลภาวนา) พบว่าเยาวชนในชุมชนบ้านหนองไฮ อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม หลังเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kolhberg) คือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในตนเองถือเป็นจุดหมายสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาที่ได้รับการกล่าวถึง ตลอดมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ปัญหาสังคมส่วนใหญ่เกิดจากความเสื่อมถอยทางศีลธรรม จรรยาของบุคคลในสังคม ดังนั้น การพัฒนาด้านสติปัญญา ความคิด และบุคลิกภาพของของ ตนเองเพียงด้านเดียว โดยละเลยการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมไปในเวลาเดียวกันอาจ เป็นที่มาของปัญหาต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่สังคมเองในที่สุด บุคคลสามารถแยก หลักการและค่านิยมทางจริยธรรมที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงออกจากจริยธรรม หรือความถูกต้องที่กำหนดขึ้นโดยกลุ่มผู้มีอำนาจ บุคคลจะอยู่เหนือกฎเกณฑ์ของสังคมที่ถูก กำหนดมาจากกฎหมายที่บังคับใช้ โดยจะใช้หลักการด้านมนุษยธรรม สัญญาประชาคม และ สอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2553 : 35) อธิบายว่า ศีล ภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย แก่ผู้อื่น แก่สังคม และประพฤตสิ่งที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต เป็นการฝึกตนให้อยู่ในสังคมด้วยดีและ เป็นประโยชน์ระดับต้นคือ ความมีระเบียบวินัยในการเป็นอยู่ ในการดำเนินชีวิต โดยไม่ให้มี การเบียดเบียนกัน ศีล 5 ซึ่งเป็นศีลขั้นพื้นฐาน จะเห็นได้ว่ามุ่งที่การไม่เบียดเบียนกันกล่าวคือ ไม่เบียดเบียนต่อกันในทางชีวิตร่างกาย ในทางทรัพย์สิน ในทางคู่ครอง ในทางวาจา ตลอดจน

ไม่เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเองเมื่อไม่เบียดเบียนกันแล้วก็ขยายไปถึงความสุจริตและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพรัตน์ พัฒนธัญญา ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาบุคคลเพื่อความเป็นผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า

(1) ด้านแนวคิดในการพัฒนาบุคคล จะต้องศึกษาวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบที่เป็น การตั้งและการผลักด้านศักยภาพของบุคคลตั้งแต่เยาว์วัย เป็นการส่งเสริมการพัฒนาการที่ดี สำหรับเด็กในด้านต่าง ๆ มุ่งหวังเพื่อสร้างต้นทุนชีวิตที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อที่จะทำ การพัฒนาให้เป็นมนุษย์เพื่อมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ในการดำเนินชีวิต ของตนและการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข

(2) ด้วยกระบวนการพัฒนาบุคคลตามหลักไตรสิกขา ธรรมฐาน โดยการตั้ง ศักยภาพด้านกุศลและผลกอกุศล ที่มีอิทธิบาท 4 และหลักคุณธรรมจริยธรรมที่เชื่อมโยงให้ เข้ากับจริตของแต่ละบุคคลและกฎธรรมชาติซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ คือ เป็นตัวต้นแบบในฐานะ ผู้นำที่ปกครองบุคลากรของแต่ละหน่วยจากฐานล่างจนถึงการขยายฐานในแต่ละระดับ ด้วย ระบบการปกครองตามหลักทศพิธราชธรรม

(3) ด้านปัญญา คือ การขาดผู้นำที่พร้อมไปด้วยจิตวิญญานของความเป็นผู้นำจึง ทำให้เกิดอุปสรรคในการพัฒนาบุคคลในการพัฒนากาย จิตและปัญญา แนวทางการแก้ไข การพัฒนาบุคคลเพื่อความเป็นผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาเท่านั้น ที่จะสามารถแก้ไข ปัญญาและอุปสรรคได้ด้วยการคิดนอกรอบที่เป็นไปได้ของปัจเจกบุคคล พร้อมกับการสร้าง และส่งเสริม ปรับเปลี่ยนนามาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย โดยต้องประสานการพัฒนาการ เรียนรู้ ฝึกอบรม ค้นคว้า วิจัยทดลอง เป็นต้น

3) การพัฒนาตนเองด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) พบว่า การพัฒนาตนเองตามหลัก ภาวนา 4 ของกลุ่มตัวอย่างเยาวชนชุมชนชนบ้านหนองไฮ อำเภอลำดวน จันทบุรี หลังเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีจิต วิเคราะห์ของฟรอยด์ ฟรอยด์ เชื่อว่า โครงสร้างทางจิตของมนุษย์มีการเคลื่อนไหวที่ไม่หยุด นิ่งซึ่งเป็นการทำงานที่สอดคล้องกันอยู่เสมอ โดยโครงสร้างของจิตแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ Id เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด โดยได้รับอิทธิพลจากหลังสัจชาติญาณ ซึ่งเป็น ศูนย์รวมของความตึงเครียดพื้นฐานของมนุษย์ในการมีชีวิตรอด และการแสวงหาความพึงพอใจ ในชีวิต Ego เป็นส่วนของจิตที่ได้รับการพัฒนาขึ้น โดยมีหน้าที่สำคัญในการควบคุมและปรับ ระดับความต้องการของ Id ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง และช่วยให้มนุษย์แสดง

พฤติกรรมที่เหมาะสม โดยเป็นการประนีประนอมความต้องการของ Id กับ Superego เป็นโครงสร้างของจิตที่ได้รับการพัฒนาอย่างสูงคือ เป็นส่วนของคุณธรรมและจริยธรรม ที่จะควบคุมการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ และสอดคล้องกับแนวคิดตามของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2553 : 39) อธิบายว่าจิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

(1) การพัฒนาคุณภาพจิตเริ่มแต่มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้จิตใจประณีตตั้งงาม เช่น มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา มีความกตัญญู กตเวทิตะ เป็นต้น

(2) การพัฒนาสมรรถภาพจิตหรือสมรรถภาพ ของจิตใจซึ่งมีความเข้มแข็งที่จะเอาไปใช้งานได้ดี คือ มีสมาธิ มีสติ มีวิริยะ คือความเพียรพยายาม ความกล้าสู้ความเอาใส่ รับผิดชอบ ความเข้มแข็ง ความอดทน เป็นต้น

(3) การพัฒนาสุขภาพจิต นอกจากมีคุณธรรมมีคุณภาพ และสมรรถภาพต้องมีสุขภาพจิตด้วย คือ จิตใจนั้นมีความสุข เป็นจิตที่มีความเบิกบาน มีปีติ มีความอุ่มใจ มีปราโมทย์ มีความร่าเริงบันเทิงใจเบิกบานเป็นสุขข่องใสและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระพุทธรินันท์ บุญเรือง ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่ามีหลักธรรมทางพุทธศาสนามากมายที่สามารถนำมาปรับใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันได้ เช่น หลัก ภิภุชฌัมมิกัตตนิก ธรรมสัมปราชัยกัตตสังวัตตนิกธรรม อิทธิบาท มรรค สังโยชน์ หรือรวมเรียกว่าไตรสิกขา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการพัฒนาคน หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เหมาะสมและเกิดประสิทธิผลซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาหลักๆ อยู่เพียง 4 อย่างคือ การพัฒนากายการพัฒนาศีล การพัฒนาจิต และการพัฒนาปัญญา

4) การพัฒนาตนเองด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)การพัฒนาตนเองตามหลักภาวนา 4 ของกลุ่มตัวอย่างเยาวชนชุมชนชนบ้านหนองไฮ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม หลังเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดตามทฤษฎีของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายว่าปัญญาภาวนา คือการเจริญปัญญาพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงรู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะสามารถทำให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่างเช่นการพัฒนากายการพัฒนาจิตการพัฒนาปัญญาเข้าด้วยกันจึงจะ

เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่งและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระบุญจันทร จันทสาโร (แก้วบุญยงค์) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาวตามหลักไตรสิกขา

(1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่องค์กรสังคม ไปถึงการพัฒนาประเทศ และวิธีการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ดีก็คือการให้การศึกษาแก่บุคคลในทุกรูปแบบ โดยไม่จำกัดเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น และอีกวิธีการหนึ่งที่หน่วยงานหรือองค์กร มักใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มพูน ความรู้ ทักษะ วิชาการด้านต่าง ๆ ให้กับบุคลากรในหน่วยงานหรือองค์กร คือการให้การศึกษาในรูปแบบของการฝึกอบรม

(3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญาสำคัญ อยู่ที่ตัวบุคคลที่ได้รับการพัฒนาสามารถพัฒนาความมีจริยธรรมจริยทัศน์และมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต เมื่อทั้งสองอย่างนี้มั่นคงอยู่ในตัวเองแล้วสามารถยืนยันได้ว่าเกิดการพัฒนทรัพยากรมนุษย์อย่างถูกต้องและมีความยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีหลักการที่ใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยมีแนวทางพัฒนามนุษย์ด้วยวิธี ปรโตโมฆะ และโยนิโสมนสิการ หรือวิธีการแห่งปัญญาเพื่อให้เกิดแนวทางในการอบรมพฤติกรรมด้วยศีล อบรมจิตด้วยสมาธิ และอบรมปัญญาด้วยกระบวนการทางปัญญา ซึ่งจะก่อให้เกิดความหยั่งรู้ถึงความจริงของโลกและชีวิตอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาชีวิตเยาวชนในชุมชนบ้านหนองไฮ อำเภอกวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ด้วยหลักภาวนา 4 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ด้านกายภาวนา ฝ่ายพัฒนาชุมชน และสวัสดิการสังคม ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงพัฒนาควรรสนับสนุนการเงินและวัสดุอุปกรณ์ให้กับเยาวชนได้มีกิจกรรมออกกำลังกายได้เต็มที่และจัดบริการองค์การให้ถูกสุขลักษณะ

2) ด้านสติภาวนา ครูพระสอนศีลธรรมและครูภายในโรงเรียนควรรสอนให้เยาวชน สร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และสอนให้เยาวชนรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน

นอยางเต็มที่และทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของยอมรับกฎเกณฑ์
ระเบียบ วินัยและการเคารพกติการ่วมกันว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาตนเองและสังคม

3) ด้านจิตตภาวนา ครูพระสอนศีลธรรมและครูภายในโรงเรียนควรสอนให้
เยาวชนรู้จักควบคุมอารมณ์ในขณะเจอปัญหา และควรสอนให้เยาวชนมีความมุ่งมั่นต่อการ
พัฒนาศักยภาพของจิตใจหรือสมอง ว่ามีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาด้านอื่น ๆ

4) ด้านปัญญาภาวนา ครูพระสอนศีลธรรมและครูภายในโรงเรียนควร
สรรเสริญผู้ที่ทำความดี และเรียนดีโดยมีการสอบวัดความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาอย่าง
ต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ด้านกายภาวนา ครูพระสอนศีลธรรมและครูภายในโรงเรียนควรจัดกิจกรรม
เกี่ยวกับจริยธรรมศีลธรรม ปฐกฝังคุณธรรม ให้กับเยาวชนตั้งแต่เด็ก ๆ

2) ด้านสีลภาวนา ครูพระสอนศีลธรรมและครูภายในโรงเรียนควรเข้ามาจัด
กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีจิตใจที่ดี และมีศีลธรรมอันงาม

3) ด้านจิตตภาวนา ทางโรงเรียนควรร่วมมือกับวัด และครูพระสอนศีลธรรมจัด
ให้มีการฝึกอบรมนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา อยู่เสมอเพื่อยกระดับจิตใจเยาวชน ให้มีความสงบ
และเป็นพื้นฐานของเยาวชนในอนาคต

4) ด้านปัญญาภาวนา ทางโรงเรียนควรร่วมมือกับวัด และครูพระสอนศีลธรรม
จัดกิจกรรมที่เสริมสร้างสติปัญญาด้านกิจกรรม หรือด้านคุณธรรม เพื่อเสริมสร้างสติปัญญา
ให้มากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาตามหลักภาวนา 4 ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอ
เสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

1) ควรศึกษาเยาวชนในจังหวัดภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีบทบาทการพัฒนาเยาวชนว่า
มีการใช้หลักภาวนา 4 ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันจากการวิจัยครั้งนี้

2) ควรศึกษารูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุ 4
ไตรสิกขา เป็นต้น มาใช้ร่วมกับการพัฒนาเยาวชนตามหลักภาวนา 4

3) ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ในองค์การ หรือหน่วยงานเพื่อจะได้
พิจารณาผลสัมฤทธิ์ในบทบาทการพัฒนาเยาวชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *รุ่งอรุณของการศึกษา : เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน/พระธรรมปิฎก* (ป.อ. ปยุตฺโต). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *ธรรมนุญชีวิตฉบับชาวบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). (2544). “*แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา*”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อินตา ศิริวรรณ. (2550). *พระพุทธศาสนากับสังคม*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล.